

Stoljeća hrvatske povijesti

IVAN BRIGOVIĆ

ŽELJKO HOLJEVAC

JELENA JAKOVLJEVIĆ

MAJA KATUŠIĆ

ANTE NAZOR

Udžbenik iz Povijesti za
prvi razred trogodišnjih strukovnih škola

Ivan Brigović
Željko Holjevac
Jelena Jakovljević
Maja Katušić
Ante Nazor

STOLJEĆA HRVATSKE POVIJESTI

Udžbenik iz Povijesti za prvi razred
trogodišnjih strukovnih škola

1. izdanje

2025.

Nastavne teme podijeljene su u više nastavnih jedinica. Svaka započinje uvodom. **Prijetimo se** kako bi ponovili sadržaj iz osnovne škole.

KAKO JE OSLOBOĐENA HRVATSKA

- U ljeto 1991. započela je agresija na Hrvatsku. U suradnji sa Srbijom, Crnom Gorom te postrojbama Hrvatske.
- Jedna od najvećih bitaka u Domovinskom ratu vodila se za Vukovar.
- U siječnju 1992. potpisan je Sarajevski sporazum kojim su prestale ratne akcije u Hrvatsku su stigle mirovne snage UN-a.

Prve oslobodilačke operacije

[illegible]

pojačalo morao u hrvatskom narodu (1968. – 1994.)

ZNAMENITE OSOBE

bojne, pozna
st. moud - Gayran

KROZ POVIJEST / Dan

ledan je od heroja Domovinskog rata i Damir Tomljanović – Garvan, potom iz Krivog Puta kod Senja. U kolovozu 1990. dragovoljno je pristupio jedinici za posebne zadatke MUP-a koja je bila na posedi reorganizacije postroje Rukotada da bi se nakon reorganizacije postrojbe i ustrojanstva Rukotada narodne garde u proljeće 1991. priključio 1. gardskoj brigadi. U Titovoj je misli, priključio 1. gardskoj brigadi – prvotno kao običan vojnik, a kasnije kao zapovjednik bojne – na priključio diljem Hrvatske, od Slavonije do krajnjeg juga. Bilo je pripadaka 4. pješake bojne, poznatije kao Garvanovi, odakle mu i ime.

na želju svojih vojnika, a suborcima je svojom pojavom ulijevao sigurnost u teškim trenutcima na bojištu. Tijekom operacije Maslenica imenovan je zapovjednikom postrojbe koja su držale položaje na Velebitu. Značuji da je riječ o vrlo zahtjevnoj bojišnici na kojoj vladaju surovi vremenski uvjeti, neumorno je svakodnevno obilazio svoje vojnike na položajima. Dana 17. veljače 1994. u vrijeme jednog obilaska na postavljanje novih položaja

crte bojišnice i postelje
u blizini Tulovih greda, nažalost je poginuo

Operacija Maslenica – početak sloma srpske paradržave

[illegible]

Tulove grede na Velebitu
Tulove grede na južnom Velebitu bile su važna točka oko koje su se tijekom operacije Maslenica i nakon nje vodile žestoke borbe između hrvatskih i srpskih snaga. Kontrola nad Tulovim gredama značila je i nadzor nad komunikacijom koja je Majstorstvom cestom vodila iz Obrovca preko Malog Alana u Sveti Rok u Liči. Presjecanjem te komunikacije hrvatske su snage nanijele težak udarac pobunjenim Srbima stvarajući preduvjet za predstojeće operacije Hrvatske vojske.

Operacija Maslenica

- Koja su područja oslona na operacijom Gusar? Zašto je ta operacija bila značajna?

- slobodno područje Republike Hrvatske uoči operacije Maslenica
- oslobođeno u operaciji Maslenica
- privremeno oslobođeno u operaciji Maslenica
- pravci napredovanja hrvatskih postrojbi
- **pravi desant 1. gardijske brigade**
- protuudar srpskih postrojbi
- mjesta najžešćih sukoba tijekom operacije
- područja u kojima su izvedeni napadi na Zemunu

ZNAMENITE OSOBE KROZ POVIJEST

Rubrika koja na zanimljiv
prikazuje način donosi
priču o životima koji su
obilježili neko razdoblje
prošlosti

DOMENE U POVIJESTI

Društvo i gospodarstvo,
Umjetnost i kultura i
Znanost i tehnologija
dodatne su rubrike
koje kroz udžbenik daju
mnoštvo zanimljivosti

Hrvatska vojska nadomak Knina

U jesen 1994. i u prvoj polovini 1995. postrojbe HV-a, u suradnji s vojnicima i pripadnicima JNA, provela su niz operacija u susjednoj BiH. U skladu s odlukom Vijeća sigurnosti UN, operacije provedene u cilju oslobađanja okupiranih područja i predjedinaka s ciljem odvajanja srpskih snaga od napada na BiH koje se nalazilo u srpskom okruženju. U zimskom razdoblju, zauzimanjem Bosanskog Grahova i Glatomča u krajem srpnja 1995. hrvatske su snage presjekle glavnu komunikaciju između srpskih snaga i Srbije. Nakon tih hrvatskih uspjeha u Kinju je zavladao panika jer se znalo da će novi hrvatski napad.

Operacija Oluja

[illegible]

Marko Vrcelj, načelnik artiljerije (topništva) Glavnog štaba Srpske vojske Krajine, piše o stanju u Artiljerijskoj školi u Kninu nakon početka Oluje.

nakon početka Oluje. Artiljerijska kanonada počinje i po cijeloj Krajini. Sve je to u najstinitije detalje isplaćeno. Svaki projektil i svako artiljerijsko vatru. (...) Najvažniji ciljevi u Kninu su: zgrada glavnog staba, rezidencija predsjednika rasirije u Kninu. (...) Po kasarni padaju granate, ali treba imati i malo sreće da ti ne padne baš na glavu. (...) Sjedmo u golf i krenemo u neizvjesnost (prema glavnom stabu). Granate i dalje padaju, ali nešto rjeđe. Dolazimo na rasirije kod Dešića. Granate su mnogo češće oho Glavnog staba. Zaustavljam vozača i kažem

- Navedi zgrade koje napada hrvatsko topništvo u Kninu.
- Prosudi, napada li hrvatsko topništvo vojne ili civilne objekte?
- Je li topnička paljba precizna? Prosudi li o tome.

Marijan Sudac: Hrvatska se vraća u Baranju, 1995. Hrvatski povijesni muzej / ISBN 91-452_2

Božo Bilušić: Predsjednik Franjo Tuđman drži govor u Vukovaru, 6. lipnja 1997. HRCORR

Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja

Nakon Oluje pod srpskom je okupacijom u Hrvatskoj ostalo još samo hrvatsko Podunavlje, odnosno Baranja, dio istočne Slavonije i zapadni Srijem. Unatoč vojnoj spremnosti i snažnom pritišću hrvatske javnosti da se okupirani krajini riješi mirnim putem kako bi se izbjeglo dalje žrtve i razaranja, a međunarodna zajednica podupirala je pregovore i mirno rješenje sukoba. Pregovorom o mirnoj reintegraciji hrvatskog Podunavlja u ustavopravni poredak Republike Hrvatske (Erđutski sporazum) iz studenog 1995. njegova realizacija započela je u siječnju iduće godine, kada je za provođenje njegovih odluka Vijeće sigurnosti UN-a ustanovilo posebnu Prijelaznu upravu UN-a u istočnoj Slavoniji (UNTAES). Odluke Erđutskog sporazuma uključivale su razoružanje srpskih snaga te demilitarizaciju lokalnih zborna te vraćanje hrvatskog Podunavlja u ustavopravni sustav Republike Hrvatske. Hrvatska je vlast predviđala održavanje sustava bolnih kompromisa da bi proces reintegracije morala napraviti dosta bolnih kompromisa. Zakon o amnestiji koji je amnestirao sudionike oružane pobune protiv Hrvatske od kaznenog progona. Proces mirne reintegracije trajao je pune dvije godine i završio je 15. siječnja 1998., kada su Baranja, dio istočne Slavonije i zapadni Srijem konačno vraćeni u ustavopravni poredak RH.

odmah uključio u obranu Hrvatske. Prvotno je sudjelovao u teškim borbama u zapadnoj Slavoniji u sastavu 1. gardijske brigade, a početku kao običan vojnik, a potom kao

- Objasni u čemu je značenje oslobodilačkih operacija u zapadnoj Slavoniji krajem 1991.
- Protumači namjere srpskih postrojbi u travnju 1992. vezne uz područje Dalmacije.
- Objasni okolnosti zbog kojih je bilo potrebno pokrenuti oslobodilačku operaciju u operaciji Maslenica. Pokaži ih na zemljovidu.
- Kako su se uspjeli hrvatske vojske u operaciji Maslenica odrazili na prometnu povezanost Hrvatske? Procijeni je li Plan 2-4 odgovarao hrvatskim vlastima.
- Objasni u kakvim okolnostima dolazi do pokretanja operacije Bljesak.
- Opisi tijek operacije Bljesak. Procijeni njezinu važnost za Hrvatsku. Objasni.

- Kako su srpske vlasti reagirale na poraz u operaciji Bljesak?
- Objasni na koji su način povezani Bljesak i operacija Oluja.
- Protumači što je za pobunjene Srbe značilo hrvatsko osvajanje Dinare, a što osvajanje Glamoča i Grahova.
- Opisi tijek operacije Oluja uz istodobno pokretanje na zemljovidu.
- Kada slavimo Dan pobjede i domovinske zahvalnosti i dan hrvatskih branitelja? Zašto?
- Navedi što je predviđao Erđutski sporazum.
- Što je UNTAES?
- Kada je završena mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja?

MALIM I VELIKIM PROJEKTIMA

VREDNOVANJE

NAPRAVIMO SAŽETAK

MALI I VELIKI PROJEKTI

Na kraju svake nastavne teme nalaze se dvije metodičke rubrike **Napravimo sažetak** i **Veliki i mali projekti** koji će pomoći u ponavljanju i uvježbavanju nastavnih sadržaja

SREDIŠNJI TEKST UDŽBENIKA

Središnji tekst udžbenika podijeljen je na kraće odjeljke, koji prate kronološki tijek povijesnih procesa

TUMAČIMO ZEMLJOVID

Kartografski materijal pruža sve relevantne procese i događaje te ih stavlja u kontekst prostora na kojem su se dogodili. Zemljovid prate i odgovarajuća pitanja za dublju analizu

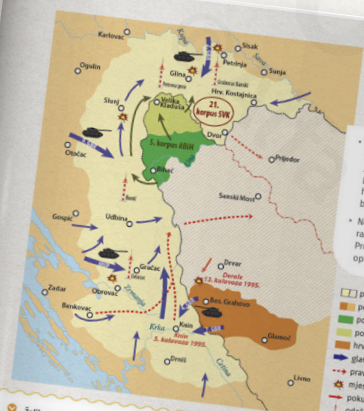

TUMAČIMO ZEMLJOVID

ČITAMO PROŠLOST

Rad s povijesnim izvorima nudi cijeli niz povijesnih vrela, s pitanjima i zadacima usmjerenim na istraživačku aktivnost

Operacija Oluja

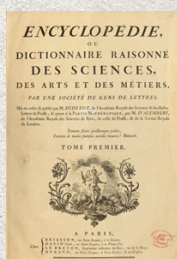
- Usporedi područja koja su prije operacije Oluje držale hrvatske postrojbe s područjima koja su u isto vrijeme držale srpske postrojbe. Procijeni koje su bile prednosti hrvatske, a koje srpske strane, koje su im bile otežavale okolnosti. Objasni zašto.
- Navedi odlučujuće koje je na početku operacije uništio hrvatsko zrakoplovstvo. Procijeni koliko je to važno za daljnji tijek operacije. Objasni svoju procjenu.

- područja pod srpskim nadzorom uoči Oluje
- područja pod hrvatskim nadzorom uoči Oluje
- područje pod nadzorom Armije BiH
- hrvatske snage oslobođene u srpnju 1995.
- glavni pravci hrvatskih napada u Oluji
- pravac povlačenja Srba u Oluji
- mjesta najtežih sukoba u Oluji
- područja koja je uništio hrvatsko zrakoplovstvo

Željko Gašparović: Hrvatska vojska prelazi Savu kod sela Krapja u Lovinskom polju, u zoru 4. kolovoza 1995. HRCORR

HRVATSKA U DOBA OBLIKOVANJA NACIJA I NACIONALNIH DRŽAVA

1751. – 1772.

Velika francuska
enciklopedija

1764.

parni stroj
Jamesa Watta

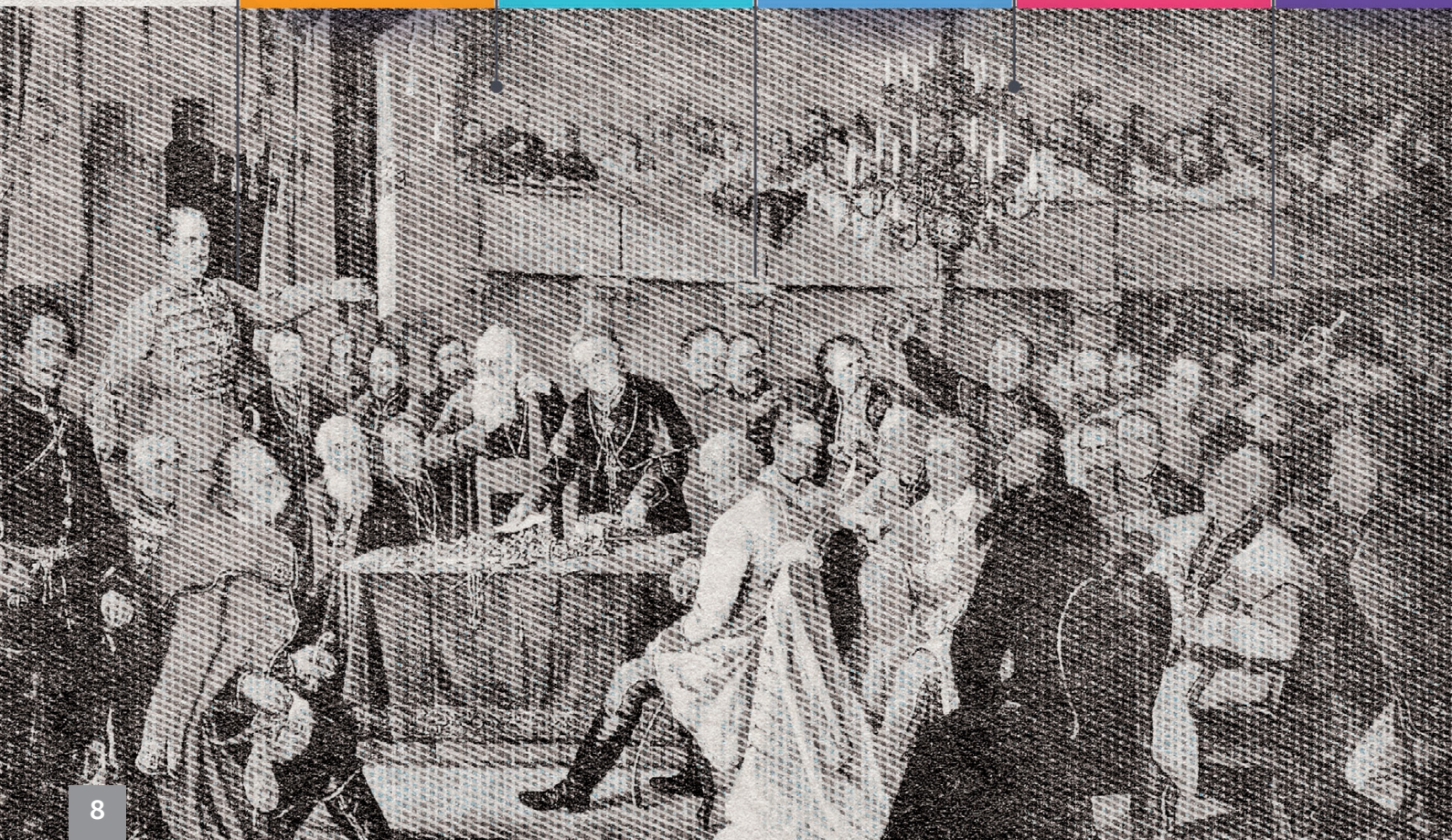
1767. – 1779.

Hrvatsko kraljevsko
vijeće

1830.

Kratka osnova
horvatsko-slavenskoga
pravopisanja

1848.

Hrvatski sabor - prekid
državnopravnih veza s
Mađarima

1881.

ukidanje Vojne
krajine

1914. – 1918.

Prvi svjetski rat

1862.

pruga Zidani Most
(Slovenija) – Zagreb – Sisak

1868.

Hrvatsko-ugarska
nagodba

1. PROSVJETITELJSTVO I REFORME PROSVIJEĆENOG APSOLUTIZMA U HRVATSKIM ZEMLJAMA
2. PROBLEMI I DOSEZI INDUSTRIJALIZACIJE U HRVATSKOJ U 18. I 19. STOLJEĆU
3. PROMETNO POVEZIVANJE HRVATSKIH ZEMALJA U 18. I 19. STOLJEĆU KAO TEMELJ KULTURNOG I POLITIČKOG UJEDINJENJA
4. ŠKOLSTVO I DEMOGRAFIJA U HRVATSKOJ U 18. I 19. STOLJEĆU
5. HRVATSKE ZEMLJE I NJIHOVE INSTITUCIJE U 19. STOLJEĆU
6. JEZIČNA, KULturna I NACIONALNA INTEGRACIJA HRVATSKIH ZEMALJA U 19. STOLJEĆU

7. HRVATSKA U VRIJEME REVOLUCIJA 1848. I RAZDOBLJA BACHOVA APSOLUTIZMA
8. HRVATSKA U NAGODBENOM I POSLIJENAGODBENOM RAZDOBLJU
9. HRVATSKA NA KRAJU 19. I NA POČETKU 20. STOLJEĆA
10. HRVATSKO DRUŠTVO U VIHORU PRVOG SVJETSKOG RATA
11. OD KLASICIZMA DO MODERNIZMA - ODJECI U HRVATSKOJ UMJETNOSTI I KULTURI

1.

PROSVJETITELJSTVO I REFORME PROSVIJEĆENOG APSLUTIZMA U HRVATSKIM ZEMLJAMA

PRISJETIMO SE!

- U protuturskim ratovima krajem 17. i na početku 18. stoljeća hrvatske su zemlje oslobođene od osmanlijske vlasti.
- Habsburgovci nisu vratili oslobođena područja Hrvatske pod upravu hrvatskog bana i Hrvatskog sabora.
- Godine 1712. Hrvatski sabor prihvatio je Pragmatičku sankciju, čime je omogućeno da Marija Terezija na čelu države naslijedi svog oca Karla VI.

▲ Jean Huber: Ručak filozofa, 1772.

Filozofi i ostali učenici ljudi iz viših društvenih krugova u Francuskoj redovito su se okupljali i družili, pri čemu su raspravljali i izmjenjivali ideje i poglede na društvo.

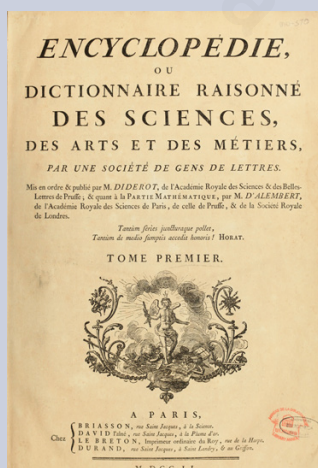
Upoznajmo prosvjetiteljstvo!

Uspon trgovine i gospodarstva tijekom ranog novog vijeka u velikoj je mjeri utjecao na promjenu društvenih odnosa u europskim državama. Kao nositelj gospodarskog napretka, građanstvo je dobivalo sve veću ulogu u društvu. Među francuskim građanstvom razvio se u 18. stoljeću intelektualno-kulturni pokret pod nazivom prosvjetiteljstvo. Istaknuti intelektualci, filozofi, književnici i umjetnici iz redova prosvjetitelja poticali su pojedince na slobodno izražavanje svojih stavova, posebno onih koji se odnose na uređenje države te položaj pojedinca u društvu. Kao osnovno polazište prosvjetitelji pritom uzimaju djelovanje ljudskog razuma, odnosno potrebu kritičkog promišljanja o svijetu koji nas okružuje. Takav je stav prvi zauzeo njemački filozof Immanuel Kant svojom izrekom *Usudi se znati*, koja je postala geslo prosvjetitelja. Istodobno prosvjetitelji potiču obrazovanje stanovništva, tiskanje knjiga i časopisa te napredak znanosti.

ZNANOST I TEHNOLOGIJA

KROZ POVIJEST / Velika francuska enciklopedija

Učenje i bavljenje znanosti bili su u 18. stoljeću znakom prestiža, zbog čega se sve vrste znanja nastojalo sistematizirati u posebne udžbenike i leksikone. Veliki korak u tom smjeru načinili su Denis Diderot i Jean d'Alembert, dvojica francuskih prosvjetitelja koji su 1751. započeli izdavanje *Velike francuske enciklopedije*. Mnogi su francuski prosvjetitelji do 1772. u

njoj objavili različite vrste tekstova o društvenim, političkim, povijesnim i drugim temama u koje su ugradili svoje prosvjetiteljske ideje. Budući da je francuski jezik bio jezik europskih društvenih, političkih i znanstvenih **elita**, *Enciklopedija* je ostvarila velik utjecaj u cijeloj Europi u širenju ideja francuskog prosvjetiteljstva.

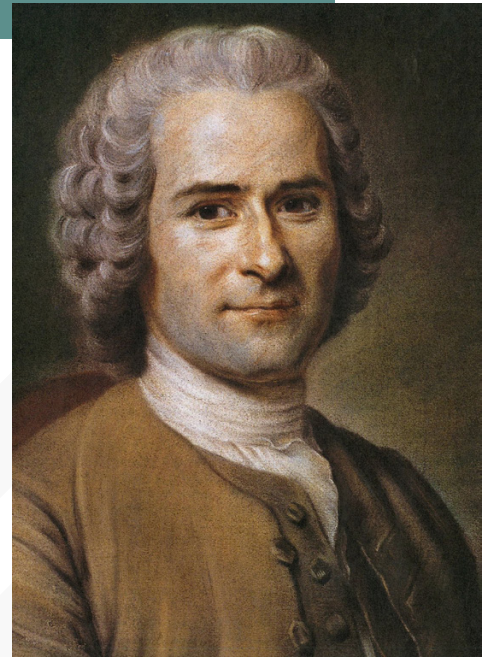
◀ Naslovnica prvog sveska *Enciklopedije*

Francuska enciklopedija bila je opsežno djelo na kojem je radio čitav niz autora. Izlazila je u razdoblju od 1751. do 1772., a osim tekstovima publiku je privlačila i kvalitetnim ilustracijama.

Temeljne ideje prosvjetitelja

Sukladno shvaćanju da se svi ljudi rađaju jednaki prosvjetitelji su se u svojim djelima i istupima zalagali za jednakost pred zakonom. Pritom su isticali pravo pojedinca i društvenih skupina na građanske slobode (slobodu govora i izražavanja, slobodu javnog okupljanja, slobodu izražavanja vjere...). Smatrali su da vlast u državi proizlazi iz naroda te da je potrebno ograničiti vladarevu apsolutnu vlast i smanjiti utjecaj Crkve u društvu. Stoga umjesto apsolutne monarhije predlažu trodiobu vlasti na izvršnu, zakonodavnu i sudsku. U takvoj državnoj zajednici kraljevu bi vlast nadzirao parlament. Prosvjetiteljske ideje o trodiobi vlasti prvi su put u praksi primijenjene u Ustavu Sjedinjenih Američkih Država 1787., a danas su osnova državnog uređenja većine modernih zemalja.

Pojedini europski vladari došli su u dodir s idejama prosvjetitelja te su ih djelomično i prihvatili. To se u prvom redu odnosilo na potrebu obrazovanja stanovništva te uvođenje vjerske tolerancije. Zagovarali su i razvoj znanstvenih ideja koje su vodile općem gospodarskom i društvenom napretku te boljem životu svih građana. Takve vladare nazivamo prosvijećenim apsolutistima. Uz prihvaćanje nekih ideja prosvjetitelja oni su i dalje zadržali apsolutnu vlast, a promjene državnog uređenja kakve su predlagali prosvjetitelji bile su im neprihvatljive. Dvoje poznatih prosvijećenih apsolutista – Marija Terezija i Josip II. – vladali su i dijelom hrvatskih zemalja.

▲ Maurice Quentin de La Tour: *Portret Jeana Jacquesa Rousseaua, 18. stoljeće.* Rousseau je jedan od vodećih francuskih prosvjetitelja.

▲ Denis Diderot i Jean d'Alembert [Žan d'Alembert]

Uz Denisa Diderota jedan od začetnika francuske enciklopedije bio je i Jean d'Alembert. Obojica su, zajedno s drugim suradnicima na Enciklopediji, poznati pod nazivom enciklopedisti.

📌 Martin van Maytens: Marija Terezija, oko 1745.

Upravne i teritorijalne promjene

Pod vladavinom Marije Terezije (1740. – 1780.) u Habsburškoj su Monarhiji provedene opsežne reforme državne uprave i ostalih segmenata društvenog i javnog života. Spomenute promjene dijelom su bile potaknute prosvjetiteljskim idejama, a trebale su u konačnici dovesti do učinkovitije države i boljeg života svih njezinih stanovnika. Odražavale su se u uspostavi jedinstvenog upravnog, gospodarskog i poreznog aparata, koji je stvarao uvjete za profesionalnu vojsku, modernizaciju školstva, zdravstva te prometne infrastrukture.

Najveće promjene u hrvatskim zemljama odnosile su se na promjene u upravi. Plemići okupljeni u Hrvatskom saboru opirali su se provođenju porezne reforme po kojoj bi i oni bili obvezni plaćati poreze. Zbog toga je Marija Terezija 1767. Hrvatskom saboru oduzela dio ovlasti te ih prenijela na Hrvatsko kraljevsko vijeće. Ono je kao prva hrvatska vlada u narednom razdoblju komuniciralo s habsburškim vlastima u Beču te je odlučivalo u političkim, vojnim i gospodarskim pitanjima. Problem je nastupio 1779. kada je Hrvatsko kraljevsko vijeće ukinuto, a njegove ovlasti prenesene na Ugarsko namjesničko vijeće, čime je Hrvatska izgubila autonomiju u spomenutim poslovima.

Na području Slavonije došlo je 1745. do važnih teritorijalnih promjena, kojima su uspostavljene tri slavonske županije – Požeška, Virovitička i Srijemska. Njihov teritorij tako je pola stoljeća nakon oslobođenja od Turaka vraćen pod upravu Hrvatskog sabora i bana.

Banska Hrvatska	područja pod vlašću Venecije	Dubrovačka Republika
Vojna krajina	središta županija	Ugarsko primorje
županije obnovljene 1756.		

TUMAČIMO
ZEMLJOVID

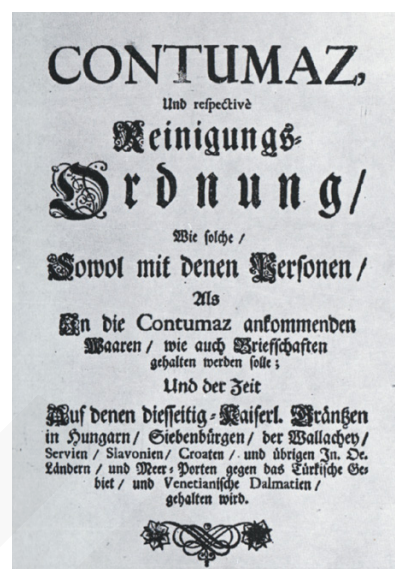
Hrvatske zemlje krajem 18. st.

- Izdvoji područja kojima je upravljao ban.
- Koje su sve države u 18. stoljeću vladale hrvatskim područjima?
- Prosudi kako se to moglo odraziti na razvoj hrvatskih zemalja.

Promjene u zdravstvu i školstvu

Briga o zdravlju stanovnika postala je u doba Marije Terezije jedna od temeljnih zadaća države. Posebna se pozornost pridavala sprječavanju epidemija pa su u tu svrhu duž granice s Osmanskim Carstvom uspostavljene postaje na kojima se kontroliralo zdravstveno stanje putnika. Sustav takvih postaja nazivamo sanitarni kordon. Istodobno se radilo na uspostavi javnog zdravstva te su donesene odredbe o školovanju i načinima rada medicinskog osoblja.

U skladu s prosvjetiteljskim idejama Marija Terezija vodila je brigu o obrazovanju stanovništva. Općim zakonom o školstvu uspostavljen je sustav pučkih škola u kojima se posebno radilo na praktičnim vještinama učenika. Tako je prvi put zaživio jedinstveni školski sustav koji je radio na povećanju pismenosti stanovništva.

▲ Odluka o uspostavi sanitarnog kordona

◀ Prikaz Varaždina iz 1732.

Od 1767. do 1776. Varaždin je bio sjedište Hrvatskog kraljevskog vijeća (hrvatske vlade) i hrvatskog bana i kao takav glavni grad Hrvatske. Nakon što je grad stradao u velikom požaru 1776., spomenute institucije preseljene su u Zagreb.

DRUŠTVO I GOSPODARSTVO

KROZ POVIJEST / Urbarijalna regulacija

Urbari su zemljišne knjige u kojima su, između ostalog, uređivani i odnosi između vlastelina i seljaka. To je obuhvaćalo i podatke o visini naknade koju su seljaci na nekom području bili dužni plaćati svom vlastelinu. Prije 18. stoljeća takve su urbare sastavljali vlastelini pritom samovoljno određujući visinu seljačkih podavanja. To je rezultiralo nezadovoljstvom i čestim pobunama seljaka, nezadovoljnih sadržajem i odredbama urbara.

Tijekom 18. stoljeća urbari postaju javnopravni dokumenti, koje je umjesto privatnih pojedinaca počela propisivati i izdavati sama država. Ključan korak u tom smjeru učinila je Marija Terezija, koja je 1756. izdala Slavonski urbar, a 1780. i Hrvatski urbar. Prvi je popisivao zemljišta i obveze seljaka u Virovitičkoj, Požeškoj i Srijemskoj županiji, dok je drugi vrijedio za Zagrebačku, Varaždinsku i Križevačku županiju.

Georg Weikert: Portret Josipa II., 18. stoljeće

Hrvatske zemlje i Josip II.

Nakon smrti Marije Terezije Habsburškom je Monarhijom zavladao njezin sin Josip II. (1780. – 1790.). On je pokrenuo brojne reforme kako bi ojačao središnju državnu vlast te uveo propise i zakone koji će vrijediti na čitavom državnom teritoriju. Suočen s vanjskopolitičkim problemima i slabim zdravljem, car je potkraj svoje vladavine ukinuo većinu svojih reformi.

Početak Josipove vladavine obilježile su vjerske i obrazovne promjene. Već 1781. objavio je patent (ukaz) o vjerskoj toleranciji kojim su sve vjere na području Habsburške Monarhije postale ravnopravne. Istodobno je ukinuo sve samostane koji se uz duhovni rad nisu bavili i obrazovanjem ili dobrotvornim radom. Novcem od njihove imovine osnovao je institucije koje su podupirale obrazovanje stanovništva.

Kao službeni jezik državne uprave Josip II. uveo je 1784. njemački jezik, čime se poticala germanizacija i u nenjemačkim dijelovima Monarhije. Već sljedeće godine pokrenute su velike upravno-teritorijalne promjene u kojima su u Hrvatskoj i Ugarskoj ukinute županije te zamijenjene okruzima, pri čemu su poništene povijesne granice hrvatskih i ugarskih zemalja.

Položaj seljaka znatno se poboljšao u vrijeme Josipa II. jer su seljaci dobili pravo slobodnog seljenja te učinkovitiju zaštitu u sudskim postupcima. Iako su i te mjere naišle na neodobravanje plemića, njihovu pravu pobunu izazvala je careva porezna reforma. U cilju učinkovite naplate poreza Josip II. naredio je izradu katastra, u kojem su popisane sve zemljišne čestice, a koji je u konačnici trebao biti osnova za naplatu poreza.

TUMAČIMO
ZEMLJOVID

Okruzi u doba Josipa II.

- U koje su okruge spadala hrvatska područja?
- Što uočavaš vezano uz teritorije i granice okruga?

U spisu *Razmišljanja kako bi međimurski puk mogao dostići najveći stupanj blagostanja* Josip Keresturi, između ostaloga, piše:

(...) U svakom mjestu i u svakom većem selu morala bi postojati škola za seosku mladež. Sramota je što se škole s tolikim žarom uvode po čitavom mađarskom kraljevstvu, a sasvim se zanemaruju samo u Međimurju gdje su ljudi najsposobniji. (...)

(...) Iako pojedine općine imaju za međimurske prilike prilično velike pašnjake, oni su ipak uglavnom pokriveni trnjem, šikarama i lokvama. Kakvo je onda čudo što tamo gotovo neprestano hara stočna kuga? (...) trebalo bi, prvo, zajedničke pašnjake gotovo svuda podijeliti među sela i odvojiti tako da svako selo ima svoj pašnjak. Drugo, opominjući, pa i primjenjujući strože mjere prisilit općine da svoje pašnjake očiste

od trnja i nekorisnog grmlja, a bare da isuše pomoću potrebnih jaraka (...)

(...) Veliki dio Međimurja čine vinorodni bregovi, ali što vrijedi sav trud, ako vino mora ostajati u podrumima i nema za njega kupca? Naime, u svim naprednim krajevima postoji takav presveti zakon da se u vinogradna mjesta strana vina ne smije uvoziti pod prijetnjom kazne za krijumčarenje tako dugo dok postoji vino domaće proizvodnje. (...).

Vladimir Kapun, „Tri stara opisa Međimurja”, *Međimurje, časopis za društvena pitanja i kulturu* 3 (1982): 121-137.

- Istraži na mrežnim stranicama i pronađi osnovne podatke o autoru ovog povijesnog teksta. Prikaži ih u bilježnici u obliku umne mape.
- Zaključi u kojem je stoljeću nastao ovaj tekst.
- Izradi tablicu ili grafički organizator te prikaži probleme s kojima se, prema autoru, susreće Međimurje te autorove prijedloge za rješenje tih problema.

- Koji dio društva pokreće prosvjetiteljstvo?
- U kojoj državi i kada započinje prosvjetiteljstvo?
- Glavno geslo prosvjetitelja bilo je Usudi se znati! Objasni njegovo značenje. Izrazi svoje mišljenje o tome.
- Izradi grafički organizator te u njemu analiziraj temeljne ideje i stavove prosvjetitelja. Pritom obrati pozornost na sljedeće:
 - položaj pojedinca u društvu
 - položaj vladara i Crkve
 - organizacija vlasti u državi
 - obrazovanje stanovništva.
- Koji su bili ciljevi reformi (promjena) u vrijeme Marije Terezije?
- Objasni kako su te promjene bile vidljive u političkom, vojnom i javnom životu Habsburške Monarhije.
- Što je Hrvatsko kraljevsko vijeće? Objasni okolnosti u kojima je došlo do njegova osnivanja. Smatraš li njegovo osnivanje pozitivnim ili negativnim? Obrazloži svoj stav.
- Opiši teritorijalne promjene u vrijeme Marije Terezije.
- Objasni što je urbarijalna regulacija. Što se njome željelo postići?
- Opiši kako se u vrijeme Marije Terezije nastojalo unaprijediti zdravstvenu zaštitu.
- Izradi umnu mapu te predstavi reforme (promjene) Josipa II. Obradi reforme po sljedećim kategorijama: vjerske, jezične, upravno-teritorijalne, sudske.

MALI I VELIKI PROJEKTI

- Pročitaj Ustav Republike Hrvatske. Istraži koje su ideje prosvjetitelja danas sastavni dio Ustava Republike Hrvatske. Usporedi rezultate s odgovorima drugih učenika u razredu.
- Razdoblje koje se obrađuje u ovoj nastavnoj jedinici (lekciji) ujedno je i doba baroka u Hrvatskoj.

Istraži i zajedno s ostalim učenicima izradi plakate koji će prikazati najvažnije barokne spomenike u Hrvatskoj te napravite razrednu izložbu

V HRVATSKA KAO SAMOSTALNA I SUVERENA DRŽAVA

1990.

Višestrabački izbori
u Hrvatskoj

1992.

Međunarodno priznanje RH

Europska ekonomska zajednica
(EEZ) prerasta u Europsku uniju
(EU)

1991.

velikosrpska agresija na Hrvatsku – Bitka za Vukovar

1998.

Mirne reintegracija
hrvatskog
Podunavlja

2013.

Hrvatska postaje
članica Europske
unije

1995.

Vojno-redarstvena
operacija Oluja

2005.

Hrvatska primljena u
NATO savez

27. JUGOSLAVIJA NAKON TITOVE SMRTI –
KRIZA I RASPAD

28. SRPSKA I CRNOGORSKA AGRESIJA NA
REPUBLIKU HRVATSKU 1991./1992.

29. KAKO JE OSLOBOĐENA HRVATSKA

30. POSLJEDICE RATA ZA CIVILNO
STANOVNIŠTVO I DRUŠTVO

31. ULOGA MEDIJA U DOMOVINSKOM RATU

32. MOJ ZAVIČAJ U DOMOVINSKOM RATU

33. GOSPODARSKA I POLITIČKA INTEGRACIJA
EUROPE I HRVATSKE

JUGOSLAVIJA NAKON TITOVE SMRTI – KRIZA I RASPAD

- Početkom 1970-ih u Hrvatskoj je nastupio pokret zvan hrvatsko proljeće koji se borio za političke i gospodarske promjene.
- Nakon sloma hrvatskog proljeća uslijedio je progon proljećara i razdoblje hrvatske šutnje.
- Ustavom iz 1974. republike i autonomne pokrajine dobile su veću samostalnost i pravo na samoodređenje do odcjepljenja.

Veliki gospodarski problemi

Naftna kriza iz 1970-ih i nepovoljni uvjeti zaduživanja imali su dalekosežne posljedice na SFRJ. Oni su još više produbili gospodarsku i društvenu krizu u zemlji, koja se posebno intenzivirala nakon smrti Josipa Broza Tita 1980. i koja će kontinuirano trajati sve do raspada Jugoslavije. Ulaganja, uglavnom financirana uzimanjem kredita u inozemstvu, mahom su bila u promašene gospodarske projekte. Zbog velikih zaduživanja u inozemstvu SFRJ je početkom 1980-ih bila najzaduženija zemlja u Europi s vanjskim dugom većim od 20 milijardi američkih dolara. Jugoslavija se našla na rubu gospodarskog sloma. U zemlji je vladala velika inflacija, koja je stalno rasla, te je 1989. iznosila više od 2500 posto. Uvedene su stroge mjere štednje, prvenstveno električne energije i benzina, te su stanovništvu, kao i poslije rata, dijeljeni **bonovi** kojima je vlast željela osigurati pravedniju raspodjelu dobara u općoj nestašici. Velika državna poduzeća našla su se u financijskim problemima pa su zbog neisplata plaća radnici sve češće pristupali štrajkovima (obustavama rada). Problemi s opskrbom osnovnim živim namirnicama (brašno, ulje, šećer, meso, deterdžent...) činili su svakodnevicu u SFRJ još sumornijom. Krajem 1980-ih međurepublički politički sukobi prenijeli su se na gospodarstvo, zbog čega je jugoslavensko tržište prestalo djelovati kao cjelina.

⬆ **Redovi pred trgovinama 1980-ih godina**
Suočeni s nestašicom brojnih živežnih namirnica, poput mesa, brašna, ulja, šećera, soli, kave i mnogih drugih, građani su u dugim redovima morali čekati prigodu da ih kupe. S druge strane, uznapredovala inflacija pogodovala je ilegalnoj preprodaji deviza, jer su ljudi kupnjom deviza nastojali donekle sačuvati vrijednost svojih plaća.

DRUŠTVO I GOSPODARSTVO

KROZ POVIJEST / Automobil Yugo

Ponos automobilske industrije SFRJ bio je Yugo, mali automobil koji je 1980. počela proizvoditi tvornica automobila Zastava iz Kragujevca u Srbiji u suradnji s 210 kooperanata širom zemlje. Automobil je ime dobio prema vjetru – jugu, a ne, kako se učestalo misli, prema Jugoslaviji. Bio je to najskuplji automobilski projekt tvornice Zastava koji je osmišljen u dizajnerskom centru Fiata u

Torinu u Italiji po uzoru na automobil Fiat 127. Yugo se izvezio diljem Europe, a posredstvom državnog vrha sredinom 1980-ih počeo se izvoziti i u SAD, što je u SFRJ bilo predstavljeno kao posao stoljeća. Bio je najjeftiniji automobil na tržištu SAD-a s fiksnom cijenom od 3990 američkih dolara te je više puta korišten u holivudskim filmovima u kojima su zbijali šale na njegov račun. Yugo je proizveden u više inačica, od kojih je najpoznatija Yugo 45. Bio je po kvaliteti ispodprosječan automobil koji je magazin Time 2007. svrstao među pedeset najlošijih automobila svih vremena.

⬆ **Automobil Yugo**

Produbljuje se politička kriza

Gospodarsku krizu u Jugoslaviji pratila je tijekom 1980-ih sve veća politička kriza, koja je pokazala svu neučinkovitost sustava vlasti u državi. Obaveza da se sve važne odluke na saveznoj razini donose uz suglasnost svih republika pokazala se problematičnom jer su se one, kako je vrijeme prolazilo, mogle dogovoriti o sve manje stvari. Sukob republika blokirao je rad kolektivnog Predsjedništva i Skupštine SFRJ te je onemogućio provođenje nužnih reformi. Politička kriza započela je nemirima Albanaca na Kosovu 1981. koji su za pokrajinu zahtijevali status republike u okviru Jugoslavije. Nezadovoljan odredbama Ustava iz 1974. dio političkog i intelektualnog vrha Srbije pokrenuo je kampanju za njegovu promjenu tražeći ukidanje autonomije Vojvodine i Kosova te stvaranje centralizirane države pod srpskom dominacijom. Politička kriza dodatno se zaoštrila kada je na čelo komunističkog vodstva Srbije 1987. došao Slobodan Milošević, kojeg je ubrzo većina Srba u SFRJ prihvatila kao neospornog srpskog vođu. Masovnim narodnim zborovima (mitinzima) Milošević je pučističkim metodama srušio legitimno izabrana politička vodstva u Vojvodini, Kosovu i Crnoj Gori. Umjesto njih postavio je sebi odana vodstva koja će provoditi velikosrpsku politiku. U ožujku 1989. Srbija je ukinula autonomiju pokrajina, čime je srušen Ustav SFRJ. Ujedinivši tako Srbiju iznutra, Milošević je sličnim metodama namjeravao uspostaviti kontrolu i nad ostalim dijelovima Jugoslavije najavivši u lipnju 1989. i sve izvjesniji oružani rasplet političke krize u zemlji. Politička razmimoilaženja između Srbije s jedne te Slovenije i Hrvatske s druge strane kulminirale su na 14. kongresu SKJ početkom 1990. u Beogradu. Zbog pokušaja srbijanskog vodstva da nametne svoju opciju centralizirane države pod srpskom dominacijom, prvo slovenska, a potom i hrvatska delegacija napustile su kongres. To je označilo kraj postojanja SKJ, čime je započeo proces raspada Jugoslavije.

▲ Slobodan Milošević drži govor na Gazimestanu prigodom proslave 600. obljetnice Bitke na Kosovu

Tom prigodom Milošević je neizravno najavio predstojeći rat riječima: Opet smo pred bitkama i u bitkama. One nisu oružane, mada ni takve još nisu isključene.

► Velikosrpski plakat s početka 1990-ih

Na plakatu je ćirilicom napisano Jedan narod, jedna volja, jedna država. Na laticama cvijeta sitnim su slovima ispisana imena nekih hrvatskih i bosanskohercegovačkih gradova koji bi trebali pripasti Velikoj Srbiji.

ЈЕДАН НАРОД
ЈЕДНА ВОЉА
ЈЕДНА ДРЖАВА

Slobodan Milošević o izlasku Hrvatske iz Jugoslavije i o promjeni granica.

Ja sam rekao doslovno da nam ni na pamet ne pada da osporavamo pravo hrvatskog naroda da izađe iz Jugoslavije (...) Ali da nikome ne smije pasti na pamet da odvoji iz Jugoslavije dio srpskog naroda koji živi u Hrvatskoj (...) Mi moramo osigurati jedinstvo u Srbiji ako želimo kao Republika koja je najveća, koja je najbrojnija diktirati daljnji tijek događaja. Tu su pitanja granica, prema tome suštinska, državna pitanja. A granice, kao što znate, uvijek diktiraju jaki, nikada ne diktiraju slabi... Mi jednostavno smatramo da je legitimno pravo i interes srpskog naroda da živi u jednoj državi. I to je početak i kraj. (...) Ako se trebamo tući,

Boga mi, tući ćemo se. A nadam se da neće biti toliko ludi da se s nama tuku. Jer ako ne možemo dobro raditi i privređivati, bar ćemo znati dobro se tući.

Vreme (Beograd), 15. travnja 1991., 62-66.

- Prisjeti se tko je Slobodan Milošević, autor ovih promišljanja.
- Procijeni koliko je on važna osoba u vrijeme raspada Jugoslavije. Svoju procjenu potkrijepi podatcima.
- Ovo je dio Miloševićeva intervjua u beogradskom tjedniku Vreme. Je li taj intervju bio prije ili poslije osamostaljenja Republike Hrvatske?
- Kakav je Miloševićev stav prema hrvatskom osamostaljenju? U čemu je pritom opasnost za Hrvatsku?
- Pronađi u tekstu dokaze da Milošević u rješenju jugoslavenske krize zagovara pravo jačega.

Višestranački izbori

Stranka	Postotak
Hrvatska demokratska zajednica	41,9
SKH-SDP-SSH	35,0
Koalicija narodnog sporazuma	15,3
Srpska demokratska stranka	1,6
Jugoslavenska samostalna demokratska stranka	0,5
Europska zelena lista	0,4
Primorsko-goranski savez	0,3
ostale stranke	0,8
neovisni	4,1
Ukupno	100

Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_parlamentarni_izbori_1990.

Rezultati prvih višestranačkih izbora u Republici Hrvatskoj

Proces demokratizacije komunističkih država u Europi krajem 1980-ih proširio se i na područje SFRJ. Zahtjevi javnosti za društvenim promjenama, tržišnim gospodarstvom i poštivanjem ljudskih prava te uvođenjem višestranačja posebice su bili izraženi u Hrvatskoj i Sloveniji. U svibnju 1989. osnovan je Hrvatski socijalno-liberalni savez (HSLS), prva politička demokratska stranka utemeljena u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata. Nove okolnosti prisilile su SKH da dopusti izmjene zakona potrebne za legaliziranje novih političkih stranaka i održavanje demokratskih višestranačkih izbora. Do izbora, koji su održani u travnju i svibnju 1990., u Hrvatskoj je osnovano tridesetak političkih stranaka. Narod je na izborima najviše glasova dao Hrvatskoj demokratskoj zajednici (HDZ-u), predvođenoj Franjom Tuđmanom, u čijem su programu brojni Hrvati vidjeli odgovor na sve agresivniju nacionalističku velikosrpsku politiku Beograda. Pobjedom HDZ-a komunisti su izgubili višedesetljetnu vlast te su prešli u oporbu.

Izborni plakat Koalicije narodnog sporazuma za prve višestranačke izbore 1990., Hrvatski povijesni muzej 96571

HDZ-ov izborni plakat za prve višestranačke izbore 1990., Hrvatski povijesni muzej 93763

ZNAMENITE OSOBE

KROZ POVIJEST / Franjo Tuđman (1922. – 1999.)

Franjo Tuđman, prvi predsjednik Republike Hrvatske (1990. – 1999.)

Prvi predsjednik samostalne Hrvatske Franjo Tuđman bio je sudionik partizanskog pokreta u Drugom svjetskom ratu. Od završetka rata do 1961. obnašao je različite dužnosti u Generalštabu Jugoslavenske narodne armije i Ministarstvu obrane stekavši pritom čin generala. Napustivši vojsku, kao povjesničar počinje se baviti znanstvenim radom. Osnivač je i prvi ravnatelj Instituta za historiju radničkog pokreta (danas Hrvatski institut za povijest). Zbog svojih političkih i historiografskih stavova, koji

su se razlikovali od službenih stavova KPJ, pao je 1967. u nemilost komunističkog režima te je više puta bio osuđen na zatvorske kazne zbog nacionalizma. Kao zagovornik stvaranja samostalne Hrvatske krajem 1980-ih politički se angažirao te je s političkim istomišljenicima sredinom 1989. osnovao Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ) zalažući se za pomirbu i ujedinjenje svih Hrvata, neovisno o ideologiji. Nakon pobjede HDZ-a na izborima 1990. izabran je za predsjednika Hrvatske.

Organizacija nove vlasti

Ubrzo nakon provedenih izbora održana je 30. svibnja 1990. konstituirajuća sjednica novog višestranačkog Sabora Socijalističke Republike Hrvatske (SRH). Za predsjednika Predsjedništva SRH izabran je Franjo Tuđman, predsjednik Hrvatske demokratske zajednice, koja je na izborima osvojila najviše mandata. Za predsjednika Sabora SRH imenovan je Žarko Domljan, a za predsjednika Vlade SRH Stjepan Mesić. Primopredaja vlasti provedena je na miran i civiliziran način. Demokratske promjene podrazumijevale su i preimenovanje državnih tijela, dužnosti i znakovlja jer su oni bili odraz starog ideološkog, komunističkog jednogumlja, a novi nazivi bili su primjereniji demokratskom obliku državnog ustroja. Izbacivši pridjev *socijalistička*, Hrvatski je sabor 25. srpnja 1990. preimenovao SRH u Republiku Hrvatsku (RH). Promijenjeni su i nazivi republičkih institucija i državnih dužnosti, a zvijezdu petokraku na zastavi zamijenio je povijesni hrvatski grb. Uoči Božića 1990. (22. prosinca) Sabor je izglasao novi Ustav Republike Hrvatske (*Božićni Ustav*). Novim Ustavom zajamčena su ljudska prava i slobode, ravnopravnost svih građana pred zakonom, višestranačka demokracija, pravo privatnog vlasništva i tržišno gospodarstvo. Republika Hrvatska određena je kao jedinstvena i nedjeljiva, demokratska i socijalna država.

✓ Konstituirajuća sjednica prvog višestranačkog Hrvatskog sabora, 30. svibnja 1990.

U spomen na konstituiranje prvoga demokratski izabranog višestranačkog Sabora taj se dan od 1990. do 2001. obilježavao kao Dan državnosti. Od 2001. godine taj je datum bio spomendan, da bi se od 2019. odlukom Hrvatskog sabora ponovo obilježavao kao Dan državnosti.

◀ Kardinal Franjo Kuharić i papa Ivan Pavao II., arhiva Glasa koncila

Papa Ivan Pavao II. posebno je cijenio hrvatski narod, što je i pokazao sa svoja tri posjeta Hrvatskoj.

ZNAMENITE OSOBE

KROZ POVIJEST / Vlado Gotovac (1930. – 2000.)

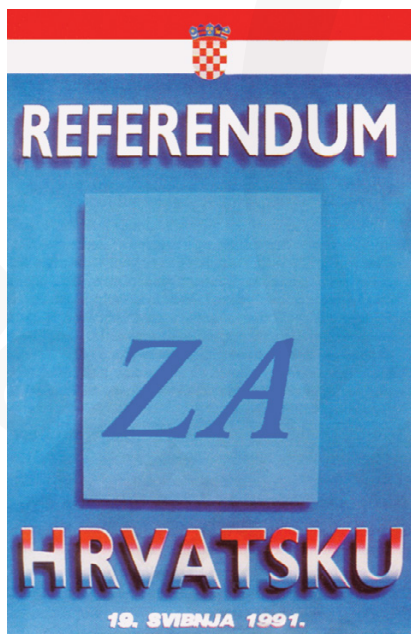
Vlado Gotovac, pjesnik i filozof, bio je politički disident u doba socijalističke Jugoslavije. Zbog svojih uvjerenja i pisanja dva je puta zatvaran pod optužbom da je hrvatski nacionalist i separatist. Kao glavni urednik Hrvatskog tjednika tijekom hrvatskog proljeća, nakon njegova sloma, osuđen je na četiri godine zatvora. Drugi je put osuđen na dvije godine zatvora 1981. zbog intervjua koji je dao švedskoj televiziji. Tijekom demokratskih promjena u Hrvatskoj početkom 1990-ih politički se angažirao postavši član, a kasnije i predsjednik,

Hrvatske socijalno-liberalne stranke (HSLHS). Godine 1990. izabran je za predsjednika obnovljene Matice hrvatske, a tu će dužnost obnašati šest godina. Gotovac je bio i vrstan govornik. Najpoznatiji govor održao je na Krešimirovu trgu u Zagrebu 29. kolovoza 1991. ispred ondašnje zgrade zapovjedništva Pete vojne oblasti JNA povodom prosvjeda majki vojnika koji su silom zadržani u jugoslavenskoj vojsci nakon odsluženja vojnog roka.

Hrvatska postaje samostalna

✓ Referendum za hrvatsku neovisnost (19. svibnja 1991.), plakat

Na referendumu održanom 19. svibnja 1991. građanima su ponuđena dva listića – plavi i crveni. Na plavom listiću građane se pitalo jesu li za to da Hrvatska kao suverena i samostalna država može stupiti u savez suverenih država s ostalim republikama. Na crvenom listiću građani su odlučivali jesu li za to da Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj i saveznoj državi.

Nakon uvođenja demokracije i provedenih višestranačkih izbora u prvi je plan došlo pitanje budućeg uređenja Jugoslavije. Želeći to riješiti na miran način, dogovorom među jugoslavenskim republikama, predsjednici Slovenije i Hrvatske uputili su početkom listopada 1990. Predsjedništvu SFRJ prijedlog novog, konfederativnog uređenja države, odnosno preustroja Jugoslavije u zajednicu neovisnih država. Taj su prijedlog srpsko vodstvo, kao i predstavnici Crne Gore, odlučno odbili zagovarajući opstanak centralističkog uređenja države u kojem bi Srbija imala prevlast nad ostalim republikama. Takav razvoj događaja potaknuo je Hrvatsku i Sloveniju na osamostaljenje. Hrvatske su vlasti 19. svibnja 1991. održale referendum na kojem su građani odlučivali jesu li za suverenu i samostalnu Republiku Hrvatsku koja bi mogla stupiti u savez s drugim republikama ili su za ostanak Hrvatske u jedinstvenoj federalnoj državi. Na referendum je izišlo 83,56 % građana, od kojih se njih 84,17 % izjasnilo za hrvatsku samostalnost. Na temelju rezultata referenduma Sabor Republike Hrvatske donio je 25. lipnja 1991. *Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti RH*. Istoga dana odluku o samostalnosti donijela je i Slovenija. Time je započeo proces razdruživanja Hrvatske od drugih republika i Jugoslavije, odnosno postupak za njezino međunarodno priznanje. Ipak, na zahtjev predstavnika Europske zajednice, Hrvatska i Slovenija prihvatile su tromjesečnu odgodu (moratorij) realizacije odluke o samostalnosti kako bi se pregovori o mirnom rješenju jugoslavenske krize mogli nastaviti. Po isteku tromjesečnog moratorija Sabor RH potvrdio je 8. listopada 1991. ranije donesenu odluku o samostalnosti Hrvatske te je ona tada stupila na snagu.

✓ Banski dvori u Zagrebu nakon bombardiranja i raketiranja 7. listopada 1991.

Vodstvo JNA pokušalo je silom spriječiti donošenje odluke o osamostaljenju Hrvatske predviđeno za 8. listopada. Stoga su dan ranije zrakoplovi JNA bombardirali i raketirali Banske dvore u Zagrebu, tada sjedište hrvatskog predsjednika. Glavni cilj tog napada bilo je ubojstvo hrvatskog predsjednika Franju Tuđmana, koji je u tom trenutku trebao biti u sobi za sastanke u toj zgradi. Raniji završetak sastanka spasio je od sigurne smrti predsjednika i sudionike sastanka, među kojima su bili i Ante Marković (predsjednik tadašnje jugoslavenske Vlade) i Stjepan Mesić.

Borba za međunarodno priznanje

Odmah po proglašenju samostalnosti hrvatske su vlasti pokrenule diplomatsku borbu za međunarodno priznanje Hrvatske. To je bio vrlo zahtjevan posao jer se velik dio međunarodne zajednice zalagao za očuvanje cjelovite Jugoslavije. Za međunarodno priznanje Hrvatske bilo je važno mišljenje međunarodne Arbitražne komisije, koju je vodio Francuz Robert Badinter (Badinterova komisija). Spomenuta je komisija zaključila kako prema Ustavu iz 1974. jugoslavenske republike imaju pravo na samoopredjeljenje do odcjepljenja te da u osamostaljenju Hrvatske i Slovenije nema ničeg spornog i protuustavnog. Posebnim ustavnim zakonima Hrvatska je jamčila jednakost i slobode svim nacionalnim manjinama. Ti su zakoni bili jedan od uvjeta za međunarodno priznanje Republike Hrvatske i njezino primanje u OUN. Ipak, za konačno međunarodno priznanje Republike Hrvatske najvažniji su bili uspjesi hrvatskih branitelja na bojištu koji su zaustavili velikosrpsku agresiju i međunarodnoj zajednici pokazali da su Hrvati sposobni obraniti novostvorenu državu. U takvim okolnostima države Europske zajednice priznale su Republiku Hrvatsku 15. siječnja 1992. kao samostalnu i suverenu državu. Potpunu međunarodnu afirmaciju Republika Hrvatska postigla je 22. svibnja 1992., kada je, kao 178. članica, primljena u Organizaciju ujedinjenih naroda.

Dr. Franjo Tuđman za govornicom 46. Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, 22. svibnja 1992., Hrvatski povijesni muzej

- Navedi dva uzroka gospodarske krize u Jugoslaviji od kraja 1970-ih.
- Izradi usporednu tablicu te u njoj predstavi kako se gospodarska kriza u Jugoslaviji odrazila na *državne financije, vrijednost novca, životni standard, položaj radnika i državnih poduzeća* te na *proizvodnju i opskrbu tržišta*.
- Kakve je zahtjeve imalo srpsko vodstvo? Što se time željelo postići?
- Objasni kakvu je ulogu u jačanju srpskog nacionalizma imao Slobodan Milošević.
- Opiši što se dogodilo na zasjedanju 14. kongresa SKJ. Kakve su posljedice događanja na tom kongresu?
- Navedi što su uključivali zahtjevi Slovenije i Hrvatske za demokratizacijom društva.
- Koja je bila prva nekomunistička stranka u Hrvatskoj?
- Opiši u kakvom je raspoloženju protekla predizborna kampanja uoči višestranačkih izbora. Kakvi su bili rezultati izbora?
- Izradi grafički organizator i u njemu predstavi ustroj vlasti u Hrvatskoj nakon konstituirajuće sjednice Hrvatskog sabora.
- Kakve su promjene nastupile u nazivu države i izgledu državne zastave?
- Kada je donesen prvi hrvatski Ustav? Kako ga nazivamo?
- Kako su buduće uređenje Jugoslavije vidjele Slovenija i Hrvatska, a kako Srbija?
- Objasni u čemu je značenje referenduma iz svibnja 1991. za daljnje događaje u Hrvatskoj i Jugoslaviji.
- Navedi glavne odluke *Badinterove komisije*. Procijeni jesu li te odluke bile u korist Hrvatske ili protiv nje.
- Što je odigralo najvažniju ulogu u procesu međunarodnog priznanja Hrvatske? Kada su Hrvatsku priznale države Europske zajednice (EZ)?

- Istraži što je **Memorandum** Srpske akademije nauka i umetnosti (Memorandum SANU). Navedi njegove glavne odredbe i zaključke. Procijeni u kojoj je mjeri

Memorandum SANU mogao utjecati na porast srpskog nacionalizma i jačanje velikosrpske politike. Predstavi svoja saznanja ostalima u razredu.

MALI I VELIKI
PROJEKTI

SRPSKA I CRNOGORSKA AGRESIJA NA REPUBLIKU HRVATSKU 1991./1992.

PRISJETIMO SE!

- Nakon Titove smrti Jugoslaviju je zahvatila velika gospodarska i politička kriza.
- Na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj premoćno je pobijedio HDZ, a prvim hrvatskim predsjednikom imenovan je Franjo Tuđman.
- Na temelju rezultata referenduma Hrvatski je sabor u lipnju 1991. donio odluku o samostalnosti Republike Hrvatske.
- Države Europske zajednice priznale su Republiku Hrvatsku 15. siječnja 1992.

Od mitinga do Republike Srpske Krajine

Velikosrpska politika iz Beograda vodila se krilaticom *svi Srbi u jednoj državi*. To je značilo da se u slučaju raspada Jugoslavije sva područja na kojima su živjeli Srbi namjeravaju odvojiti od matičnih republika i u konačnici pripojiti Srbiji. Time bi se stvorila *Velika Srbija*, koja bi obuhvaćala Bosnu i Hercegovinu i sve hrvatske teritorije do crte Virovitica – Pakrac – Karlovac – Ogulin – Karlobag. U skladu s takvom politikom već 1989. na području Knina organiziraju se velikosrpski narodni zborovi (mitinzi), na kojima se prijetilo Hrvatima.

U srpnju 1990., na mitingu u Srbu, srpski ekstremisti najavili su raspisivanje referenduma o autonomiji Srba u Hrvatskoj. Nakon toga, uz podršku srbijanskih državnih službi i JNA, dio Srba u Dalmaciji i Lici intenzivirao je aktivnosti u pripremi oružane pobune protiv Hrvatske. Pobuna je započela 17. kolovoza 1990. kada su naoružani pobunjenici na kninskom području balvanima i kamenjem zaprijekali glavne prometnice iz unutrašnjosti Hrvatske prema Dalmaciji. *Balvan-revolucija* bila je početak oružane pobune dijela Srba u Hrvatskoj protiv demokratski izabrane vlasti. Pobunjeni Srbi osnovali su tri srpske autonomne oblasti (SAO), od kojih je najznačajnija bila SAO Krajina sa sjedištem u Kninu. Na temelju referenduma, koji je nelegalno proveden u svibnju 1990., Uz pomoć srbijanskih vlasti iz Beograda i JNA pobunjeni su Srbi u prosincu 1991. na okupiranom području proglasili Republiku Srpsku Krajinu (RSK).

📍 Zemljovid „srpskih“ zemalja na naslovnici Velike Srbije, glasila Srpskog četničkog pokreta, 1990., HMDCCR

ZNAMENITE OSOBE

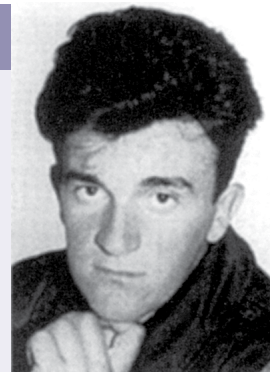

KROZ POVIJEST / Josip Jović

Josip Jović prva je hrvatska žrtva u Domo-vinskom ratu. U kolovozu 1990. u Zagrebu se prijavljuje na tečaj Prvi hrvatski redarstvenik, kao jedan od 1800 mladića koji će biti okosnica stvaranja hrvatskih oružanih snaga. Nakon što su prošli kratku obuku, prvi hrvatski redarstvenici razmješteni su u policijske postaje i jedinice MUP-a diljem Hrvatske. Josip Jović postao je pripadnik Jedinice za posebne zadatke MUP-a Rakitje, s kojom je intervenirao u Pakracu 1.

ožujka 1991. gdje je došlo do prvog oružanog sukoba s pobunjenim Srbima. Poginuo je na Plitvicama 31. ožujka 1991. u sukobu s pobunjenim Srbima tijekom intervencije hrvatskih redarstvenika s ciljem ponovne uspostave javnog reda i mira nakon upada pripadnika milicije SAO Krajine u nacionalni park. Pokopan je uza sve vojne počasti na mjesnom groblju u rodnom Aržanu kod Imotskog.

Hrvatski redarstvenik Josip Jović ➤

Početak oružanih sukoba

U proljeće 1991. započeli su i oružani napadi srpskih ekstremista na hrvatsku policiju. Prvi oružani sukob između specijalnih postrojbi hrvatske policije i naoružanih Srba dogodio se u Pakracu 2. ožujka 1991., nakon što su dan ranije policajci srpske narodnosti razoružali svoje kolege Hrvate i zauzeli policijsku postaju s namjerom pripajanja Pakraca SAO Krajini. Odlučnom je akcijom hrvatska policija uspostavila kontrolu nad policijskom postajom i gradom. Na Uskrs 31. ožujka na području Nacionalnog parka *Plitvička jezera* dogodio se novi sukob hrvatske policije i srpskih ekstremista, koji su zauzeli nacionalni park. U sukobu je poginuo policajac Josip Jović, prvi poginuli hrvatski branitelj u Domovinskom ratu, a ubijen je i jedan srpski napadač. Taj je događaj ostao upamćen kao *Krvavi Uskrs*. Odlučne intervencije specijalnih snaga hrvatske policije u Pakracu i na Plitvicama podigle su moral hrvatskim građanima i pokazale da će Hrvatska braniti svoju teritorijalnu cjelovitost. Početkom svibnja 1991. srpski ekstremisti ubili su iz zasjede 13 hrvatskih policajaca – 12 u Borovu Selu kod Vukovara, a jednog u zaleđu Zadra. Istodobno je u Borovu ranjeno više od 20 hrvatskih policajaca. Toliki gubitci izazvali su revolt Hrvata i stvaranje ratne psihoze u Hrvatskoj, posebice u vukovarskoj općini.

➤ Spomen-obilježje Josipu Joviću na Plitvicama, prvom poginulom hrvatskom branitelju u Domovinskom ratu

➤ Naslovnica Slobodne Dalmacije od 1. travnja 1991. donosi vijest o sukobu na Plitvicama

TUMAČIMO
ZEMLJOVID

Početak srpske pobune u Hrvatskoj

- Izdvoji četiri središta srpske pobune u Hrvatskoj.
- Među prvim opkoljenim mjestima su i dva mjesta koja se spominju u pjesmi Jure Stublića Bili cvitak. Poslušaj pjesmu i uoči koja su to mjesta.
- Izradi vremensku crtu s događajima prikazanim na zemljovidu.

područja „balvan-revolucije” 1990.

KNIN središta srpske pobune

prvi oružani sukobi

KIJEVO prva opkoljena mjesta

JNA podržava pobunjenike

Na rezultate izbora u Hrvatskoj JNA je reagirala tako što je već sredinom svibnja 1990. oduzela cjelokupno naoružanje hrvatske Teritorijalne obrane i stavila ga pod svoj nadzor. Razoružanjem Hrvatske JNA je osigurala potpunu nadmoć u slučaju oružanog raspleta političke krize u Jugoslaviji. Namjerom da vojnim snagama osigura granice koje su zacrtali velikosrpski ideolozi, JNA se potpuno stavila u službu srbijanske politike. Istovjetni ciljevi – očuvanje Jugoslavije kao strogo centralizirane države s prevlašću najbrojnijeg (srpskog) naroda u njoj, odnosno smanjenje prava republika, a povećanje ovlasti saveznih tijela, razlozi su zbližavanja dijela vodstva JNA sa srbijanskim vodstvom i u konačnici pretvaranja JNA u tri srpske vojske: Vojsku Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), Vojsku Republike Srpske (BiH) i Vojsku Republike Srpske Krajine (RH). Stjecajem okolnosti, prije svega zbog oružanoga otpora Slovenaca i, posebice, Hrvata, a potom i Bošnjaka, prvotni cilj očuvanja Jugoslavije bit će reduciran na zauzimanje „srpskih” područja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, koja bi se potom pripojila „krnjoj” Jugoslaviji, zapravo (Velikoj) Srbiji.

⬆ **Tenk M-84** bio je najubojitije oklopno sredstvo JNA. Dijelovi za ovaj tenk proizvedeni su u raznim tvornicama u čitavoj Jugoslaviji, a završno je sklapanje obavljano u pogonima tvornice Đuro Đaković u Slavonskom Brodu.

➤ **MiG 29**, borbeni zrakoplov sovjetske proizvodnje dospio je koncem 1980-ih u sastav naoružanja JNA. Uz američki zrakoplov F 16, ovaj je zrakoplov bio najmodernija borbena letjelica početkom 1990-ih.

”

Iz svjedočenja obavještajca i časnika Srpske vojske Krajine (SVK) Slobodana Lazarevića na suđenju Slobodanu Miloševiću u Haagu:

Beograd nije želio nikakvo rješenje problema (...). Iz tog razloga je bio zabranjen svaki kontakt s Hrvatima ili predstavnicima međunarodne zajednice, budući da bi uspostavljanje dijaloga moglo doprinijeti mirnom rješenju sukoba. Beograd je bio usredotočen na to da održi visok stupanj napetosti u Republici Srpskoj Krajini (RSK) i sve što smo radili na međunarodnim konferencijama bilo je usklađeno s tim ciljem. U većini slučajeva su nam govorili da ništa ne prihvatimo. Imali smo upute da pokrenemo svaki mogući proceduralni ili

tehnički problem samo da bismo odgodili postizanje dogovora (...)

Haški tribunal VII/28, suđenje Slobodanu Miloševiću, transkripti, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2006., 531-802.

- Istraži zbog čega je sve suđeno Slobodanu Miloševiću na sudu u Haagu. Doznaj kako je završilo suđenje.
- S obzirom na funkcije koje je obnašao u Srpskoj vojsci Krajine, prosudi je li svjedok mogao biti dobro informiran o temi o kojoj svjedoči.
- Je li svjedočenje Slobodana Lazarevića bilo u korist obrane ili optužbe? Argumentiraj svoje mišljenje primjerima iz teksta.
- Promisli, jesu li srbijanske vlasti bile za postizanje dogovora? Objasni zašto.

Na udaru velikosrpske agresije

Proglašenu neovisnost Hrvatska je morala obraniti u nametnutom ratu. Vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj ni u jednom trenutku nije prihvatilo mogućnost života u neovisnoj Hrvatskoj, niti je bilo spremno na takvo političko rješenje. Umjesto pregovora Hrvatsku su u ljeto 1991. napale Srbija i JNA, kao i postrojbe Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Agresiji su se u listopadu, napadom na dubrovačko područje, priključile i naoružane postrojbe iz Crne Gore. Agresija je prethodno pomno isplanirana u vrhu JNA, a sukladno srbijanskim planovima o granicama *Velike Srbije*, hrvatski teritorij trebalo je presjeći i odvojiti na nekoliko područja: u Slavoniji, na Banovini i Kordunu te u Dalmaciji i Lici. U agresiji koja se svom žestinom nastavila do kraja 1991. neprijatelj je okupirao gotovo trećinu hrvatskog državnog teritorija. Pritom treba naglasiti da nad velikim dijelom okupiranog područja hrvatske vlasti (zbog srpske pobune) nisu imale kontrolu još od kraja 1990. S druge strane najveći dio područja koja su Srbi napadali tijekom agresije hrvatski su branitelji uspjeli obraniti.

➤ Stanko Ferić: Šibenski gardisti na cesti prema Zatonu nakon protjerivanja neprijatelja sa Šibenskog mosta, rujna 1991.

Bitka za Šibenik (16. – 23. rujna 1991.) jedan je od najvećih uspjeha hrvatskih branitelja tijekom 1991. Hrvatske su snage uspjele zaustaviti namjere neprijatelja da snagama 9. korpusa JNA iz Knina, kojima je zapovijedao zloglasni Ratko Mladić, zauzme Šibenik te istodobno dodatno odsiječe Zadar i napravi pomak u smjeru Sinja i Splita. Neprijateljske snage zaustavljene su na Šibenskom mostu te u Pakovu Selu nadomak Šibenika.

➤ Topnički napad na dubrovačku gradsku jezgru, 6. prosinca 1991.

TUMAČIMO
ZEMLJOVID

Napadački planovi JNA

- Opiši na kojim je sve područjima i kojim smjerovima JNA planirala napasti Hrvatsku.
- Procijeni gdje je Hrvatska bila najranjivija. Zašto?
- Izradi grafički prikaz u kojem ćeš predstaviti velike vojne postrojbe koje su napadale Hrvatsku i područja njihovih napada.

- planirana zapadna granica Velike Srbije
- ➔ planirani pravci napada JNA na Republiku Hrvatsku
- ➔➔ planirani pokreti Varaždinskog i Zagrebačkog korpusa

- Banjalučki korpus nazivi velikih vojnih postrojbi JNA
- ✈️ vojni aerodromi JNA

Srpsko-crnogorska agresija na Republiku Hrvatsku (1991. – 1992.)

- Opiši koja su sve područja Republike Hrvatske agresori okupirali do kraja 1991.
- Na zemljovidu su prikazani gradovi najviše izloženi srpskim napadima. Odaberi jedan od tih gradova, istraži njegovo ratno razdoblje te ga predstavi ostalima u razredu.

- područja Republike Hrvatske okupirana do kraja 1991.
- područja i gradovi najjače izloženi srpskim napadima
- velika vojna skladišta JNA, osvojena u jesen 1991.

Stvaranje Hrvatske vojske

Do odvajanja iz Jugoslavije i proglašenja samostalnosti Hrvatska nije smjela imati vlastitu vojsku. Zbog toga se, kao i zbog činjenice da je naoružanje Teritorijalne obrane Hrvatske već u svibnju 1990. oduzela JNA, hrvatska oružana sila u Domovinskom ratu razvila iz policijskih snaga. Zbog toga je hrvatsko vodstvo u travnju 1991. započelo i s ustrojavanjem vojno-policijske komponente oružanih snaga, nazvane Zbor narodne garde (ZNG). Do kraja svibnja 1991. ustrojene su prve četiri brigade ZNG-a. Osnivanjem Glavnog stožera Hrvatske vojske (HV-a) u rujnu 1991. stvoreni su uvjeti za operativnije djelovanje i vođenje rata te sveukupan razvoj Oružanih snaga RH. Glavnu oružanu snagu Republike Hrvatske krajem 1991. činile su četiri brigade ZNG-a te specijalne jedinice policije. Prvom udaru srpskog agresora otpor su pružile slabo naoružane policijske snage, ZNG i dragovoljačke postrojbe. Tek od sredine rujna 1991., osvajanjem skladišta vojne opreme, naoružanja i streljiva JNA (rat za vojarne) stvoreni su uvjeti za uspješnu obranu i vođenje rata. Zadobiveni ratni plijen bio je od presudne važnosti za ustrojavanje postrojbi HV-a i obranu RH. Ali zbog zabrane uvoza vojne opreme u Jugoslaviju, pa tako i u Hrvatsku, koju je krajem rujna 1991. nametnulo Vijeće sigurnosti UN-a, nedostatak oružja, posebice streljiva, i dalje je bio glavni problem hrvatskim snagama.

Goran Jurić: Skladišta oružja i vojne opreme u vojarni Barutana u Sisku, siscia.hr

Pripadnici 57. samostalnog bataljuna iz Siska zauzeli su 3. rujna 1991. vojarnu Barutana u Sisku. U skladištima vojarne bile su velike količine oružja i vojne opreme, tolike da su sedam puta premašivale količine koje su sve hrvatske postrojbe imale do tada. Akcijom zauzimanja vojarne zapovijedao je heroj Domovinskog rata Marijan Celjak.

Bitka za Vukovar

Napadi srpskih ekstremista na vukovarskom području započeli su već u travnju 1991. Nakon ubojstva dvanaest hrvatskih policajaca u selu Borovo početkom svibnja JNA je u naselja s većinskim srpskim stanovništvom u okolici Vukovara dovukla ljudstvo i tehniku stvarajući uporišta za napad na grad. Opći napad JNA i pobunjenih Srba na Vukovar započeo je 25. kolovoza 1991. te je kontinuirano trajao 87 dana. S obzirom na jačinu angažiranih oklopnih i mehaniziranih snaga JNA, okupacija grada činila se lakom zadaćom. Međutim, vukovarski branitelji odbili su sve napade tijekom rujna, a agresor je pretrpio osjetne gubitke u ljudstvu i tehnici. Prekretnica Bitke za Vukovar nastupila je 1. listopada kad je JNA uspjela zauzeti selo Marinci između Vinkovaca i Vukovara. Time je presjekla jedinu preostalu komunikaciju s Vukovarom. Premda je uspjela staviti u potpuno okruženje Bogdanovce i Vukovar, JNA je trebalo još više od mjesec i pol dana da slomi žilavu hrvatsku obranu. Sva nastojanja HV-a i Specijalnih jedinica MUP-a da ponovno ovladaju Marincima i deblokiraju Vukovar završila su neuspješno. Nakon gotovo tromjesečne opsade Vukovar je u cijelosti okupiran od 18. do 20. studenog 1991., kad je prestao zadnji otpor branitelja u dijelu Borova Naselja. Hrvatska nije mogla obraniti grad od napada višestruko brojnijeg i bolje naoružanog agresora. Iz poštovanja prema žrtvama 18. studeni državni je praznik u Republici Hrvatskoj – *Dan sjećanja na žrtve Domovinskog rata* i *Dan sjećanja na žrtvu Vukovara i Škabrnje*.

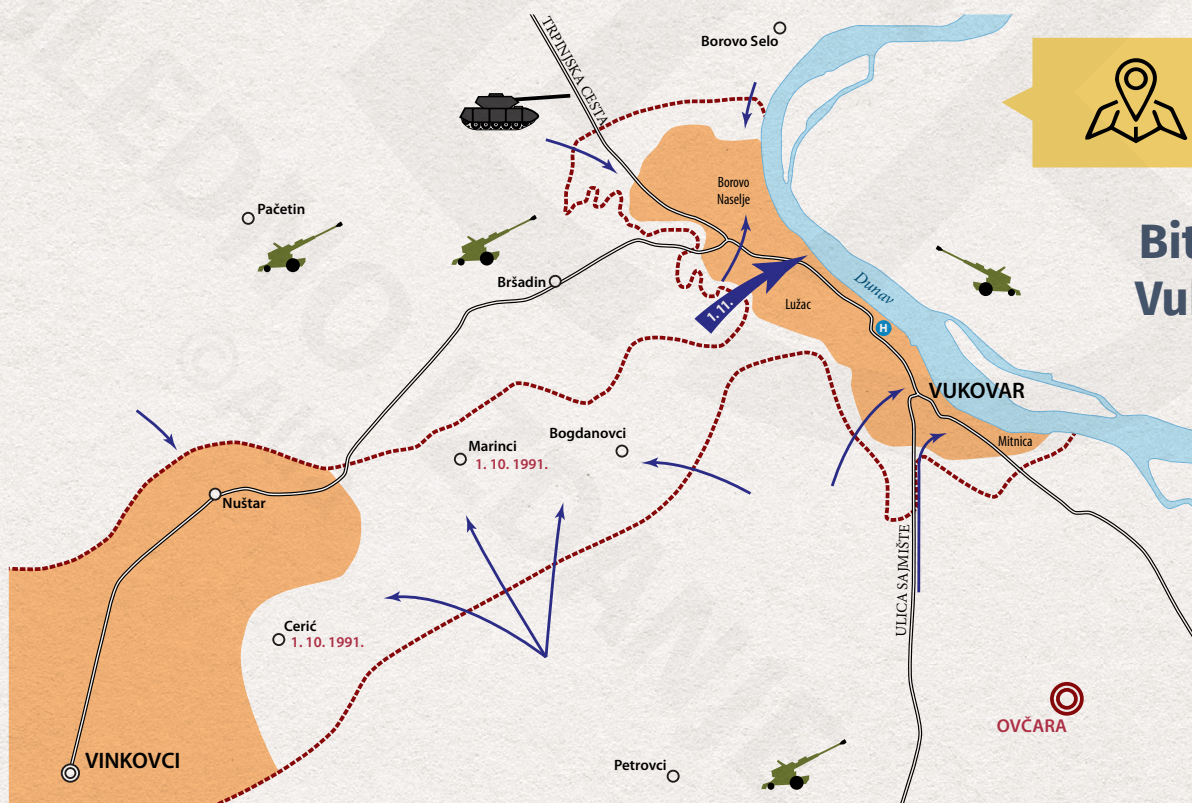
Vukovarski vodotoranj

Vukovarski vodotoranj, koji danas podsjeća na vukovarske ratne rane, izgrađen je 1968. Visinom i obujmom ova je monumentalna građevina spadala među najveće građevine tog tipa u Europi. Njegova čvrsta konstrukcija izdržala je više od 600 različitih projektila koji su ga pogodili tijekom srpskog napada na grad.

TUMAČIMO
ZEMLJOVID

Bitka za Vukovar

- Promotri zemljovid. Opiši tijek Bitke za Vukovar. Zašto se Bitka za Vukovar smatra jednom od najvažnijih bitki u Domovinskom ratu?

- crta razdvajanja hrvatskih i srpskih snaga polovinom rujna 1991.
- područja pod hrvatskim nadzorom nakon 1. 10. 1991.
- srpsko razdvajanje obrane Vukovara na dva dijela
- pravci srpskih napada

KAKO JE OSLOBOĐENA HRVATSKA

PRISJETIMO SE!

- U ljetu 1991. započela je agresija na Hrvatsku koju je provodila JNA u suradnji sa Srbijom, Crnom Gorom te postrojbama pobunjenih Srba iz Hrvatske.
- Jedna od najvećih bitaka u Domovinskom ratu vodila se za Vukovar.
- U siječnju 1992. potpisan je Sarajevski sporazum kojim su prestale borbe, a u Hrvatsku su stigle mirovne snage UN-a.

Prve oslobodilačke operacije

Oslobađanje okupiranih područja Hrvatske bio je dugotrajan proces. Već u studenom i prosincu 1991. hrvatske su postrojbe poduzele prve oslobodilačke operacije. Oslobađanje Bilogore, Papuka i Psunja u zapadnoj Slavoniji imalo je izniman vojni značaj jer je spriječilo proboj srpskih snaga do Drave te presijecanje Hrvatske na liniji Okučani – Virovitica, što bi i obranu istočne Slavonije dovelo u vrlo tešku situaciju. Zaustavljanju neprijatelja i slomu njegovih planova uvelike su pridonijele i velike pobjede Hrvatske vojske koje su u travnju 1992. zaustavile prodor srpskih postrojbi iz Bosne i Hercegovine na pravcima prema Splitu i Neumu. Time je spriječeno izbijanje Srba dolinom Neretve do mora, njihovo spajanje sa snagama Kninskog korpusa JNA te okupacija čitave Dalmacije. U lipnju 1992. hrvatske su snage oslobodile sedam okupiranih sela na Miljevačkoj visoravni kod Drniša, odakle su pobunjeni Srbi granatirali Šibenik i okolna mjesta. Nizom operacija na Južnom bojištu Hrvatska je vojska od svibnja do kraja listopada 1992. uspjela deblokirati Dubrovnik i osloboditi cjelokupno njegovo područje, što je pojačalo moral u hrvatskom narodu i među braniteljima.

➤ Dio rovova korištenih u Domovinskom ratu na južnom bojištu u okolici Dubrovnika.

ZNAMENITE OSOBE

KROZ POVIJEST / Damir Tomljanović – Gavran (1968. – 1994.)

Jedan je od heroja Domovinskog rata i Damir Tomljanović – Gavran, rodom iz Krivog Puta kod Senja. U kolovozu 1990. dragovoljno je pristupio Jedinici za posebne zadatke MUP-a Rakitje da bi se nakon reorganizacije postrojbe i ustrojavanja Zbora narodne garde u proljeće 1991. priključio 1. gardijskoj brigadi. U Tigrovi- ma je proveo cijeli rat boreći se – prvotno kao običan vojnik, a kasnije kao zapovjednik bojne – na bojištima diljem Hrvatske, od Slavonije do krajnjeg juga. Bio je pripadnik 4. pješačke bojne, poznatije kao Gavranovi, odakle mu i

nadimak. U bojne zadaće uvijek je išao prvi, na čelu svojih vojnika, a suborcima je svojom pojavom ulijevao sigurnost u teškim trenut- cima na bojištu. Tijekom operacije Maslenica imenovan je zapovjednikom postrojbi koje su držale položaje na Velebitu. Znajući da je riječ o vrlo zahtjevnoj bojišnici na kojoj vladaju surovi vremenski uvjeti, neumorno je svakod- nevno obilazio svoje vojnike na položajima. Dana 17. veljače 1994., tijekom jednog obilaska crte bojišnice i postavljanja novih položaja u blizini Tulovih greda, nažalost je poginuo.

➤ Damir Tomljanović – Gavran

Pokušaji mirnog rješenja – Plan Z-4

Peter Galbraith
Prvi američki veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbraith bio je veliki zagovornik Plana Z-4.

Opterećeno teškom gospodarskom situacijom na okupiranim područjima te pritisnuto vojnim porazima i nepovoljnim položajem na bojištima, posebice nakon prestanka bošnjačko-hrvatskog sukoba u BiH, vodstvo pobunjenih Srba potpisalo je u ožujku 1994. novo primirje s hrvatskim vlastima (Zagrebački sporazum). Raspravljajući o gospodarskoj suradnji, obnovi infrastrukture i uspostavi prometnih veza, Hrvatska vlada željela je pripremiti teren za mirnu reintegraciju okupiranog teritorija. S istim je ciljem u prosincu 1994. potpisan i gospodarski sporazum, kojim je dogovoreno otvaranje autoceste Zagreb – Beograd kroz okupirano područje zapadne Slavonije. No provedbu obaju sporazuma ometalo je i na kraju onemogućilo vodstvo pobunjenih Srba iz Knina. Početkom 1995. ono nije prihvatilo ni tzv. Plan Z-4 o političkom rješenju krize u Hrvatskoj, kojim je međunarodna zajednica predviđjela iznimno široku autonomiju Srba u Hrvatskoj, gotovo državu u državi, u predviđenim kotarevima Glina i Knin (11 općina u kojima su prema popisu stanovništva iz 1991. Srbi imali apsolutnu većinu). Nakon što je vodstvo pobunjenih Srba, sukladno sugestijama srbijanskog vodstva iz Beograda, odbilo prihvatiti Plan Z-4, postalo je jasno da će vojna opcija biti jedino rješenje za povratak okupiranih područja u sastav Republike Hrvatske.

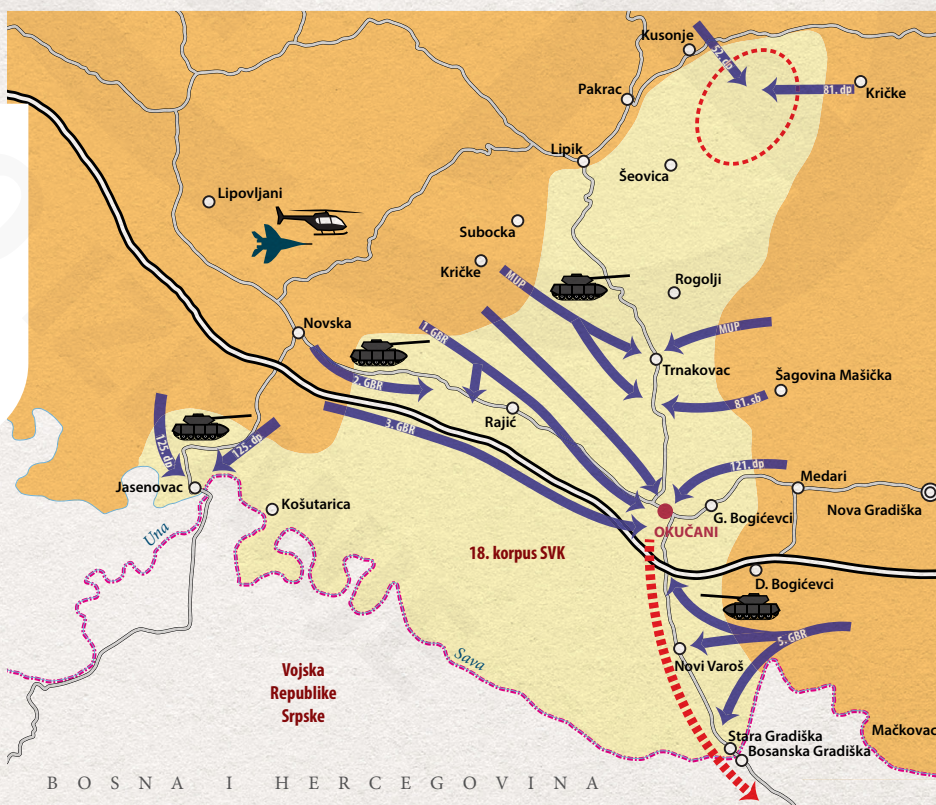

TUMAČIMO
ZEMLJOVID

- Koje je središte srpske pobune u Hrvatskoj prikazano na zemljovidu?
- Odaberi jednu od hrvatskih postrojbi prikazanih na zemljovidu. Istraži njezinu ulogu u operaciji Bljesak i predstavi je ostalima u razredu.

- slobodno područje Republike Hrvatske uoči operacije Bljesak
- oslobođeno u operaciji Bljesak
- autocesta Zagreb – Lipovac
- državna granica Republike Hrvatske
- pravci napada hrvatskih postrojbi
- zaostale srpske postrojbe u okruženju
- pravac izvlačenja srpskog stanovništva

Operacija Bljesak

Operacija Bljesak

Budući da se pobunjeni Srbi nisu držali dogovora o otvaranju autoceste Zagreb – Lipovac, hrvatske su vlasti početkom svibnja 1995. provele vojno-redarstvenu operaciju Bljesak. U njoj su hrvatske snage nanijele novi poraz srpskim snagama i, u svega 32 sata, oslobodile preostali dio okupiranog područja zapadne Slavonije i Posavine. Prvog dana operacije oslobođen je Jasenovac, a potom i Okučani, središte srpske pobune i terorističkih napada na zapadnoslavonskom području. Uspostavljen je nadzor nad autocestom Zagreb – Lipovac i željezničkom prugom prema istočnoj Slavoniji te nad međunarodno priznatom državnom granicom na rijeci Savi. U iduća dva dana slomljen je i otpor srpskih snaga u okolici Pakraca. Zbog osвете srpsko je vodstvo zapovjedilo raketiranje hrvatskih gradova. Napadnut je i Zagreb, glavni grad Hrvatske, u kojem je poginulo šestero civila i jedan policajac, a ranjeno je najmanje 176 civila. Tijekom i nakon operacije Bljesak hrvatske su vlasti osigurale humani postupak i sva građanska prava srpskom stanovništvu, a zarobljeni pripadnici srpskih postrojbi tretirani su u skladu s međunarodnim konvencijama i zajamčena im je primjena Zakona o oprost. Unatoč tomu većina srpskog stanovništva napustila je oslobođeno područje zapadne Slavonije.

▲ **Toni Hnojčik: Predaja Veljka Džakule hrvatskoj policiji u operaciji Bljesak, HMDCDR**

Veljko Džakula bio je jedan od vođa pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji. U razdoblju nakon operacije Maslenica pokušavao je uvjeriti vodstvo pobunjenih Srba u Kninu o potrebi pregovora i dogovora s hrvatskim vlastima ne dovodeći u pitanje postojanje srpske paradržave na okupiranom području RH, u čijoj je uspostavi sudjelovao. No vodstvo pobunjenih Srba u Kninu nije bilo spremno ni na kakav dogovor.

◀ **Željko Gašparović: Zapovjednik 2. bojne 125. domobranske pukovnije Ivica Čaja (razgovara na motorolu) na ulazu u oslobođeni Jasenovac 1. svibnja 1995., HMDCDR**

ZNAMENITE OSOBE

KROZ POVIJEST / Rudolf Perešin (1958. – 1995.)

Tijekom operacije *Bljesak* 2. svibnja 1995. srpske protuzrakoplovne snage srušile su kod Stare Gradiške zrakoplov Rudolfa Perešina, pilota HRZ-a koji je 1991., u vrijeme najjačih napada JNA i srpskih snaga na Hrvatsku, zrakoplovom MiG-21 prebjegao s aerodroma u Bihaću u Klagenfurt u Austriji i stavio se na ras-

polaganje Hrvatskom ratnom zrakoplovstvu, koje je bilo u osnivanju. Njegov prelet bio je hrabar čin i poticaj ostalim Hrvatima u JNA da pokušaju isto te težak politički udarac za JNA. Izjavom *Ja sam Hrvat, ne mogu i neću pucati na svoj narod*, upozorio je svijet na agresiju JNA i srpsko-crnogorskih snaga na Hrvatsku.

▲ Pripadnici Hrvatske vojske na Dinari, travanj 1995. Arhiv Udruge 7. gardijske brigade

▲ Gordan Laušić: Predsjednik Franjo Tuđman i ministar obrane Gojko Šušak obilaze počasni stroj 4. i 7. gardijske brigade HV-a u oslobođenom Kninu, 6. kolovoza 1995., HMDCCR

Hrvatska vojska nadomak Knina

U jesen 1994. i u prvoj polovini 1995. postrojbe HV-a, u suradnji s Hrvatskim vijećem obrane (HVO-om), provele su niz operacija u susjednoj BiH koje su stvorile preduvjete za oslobađanje okupiranih područja RH. Te su operacije provedene u dogovoru hrvatskog i bosanskohercegovačkog predsjednika s ciljem odvratanja srpskih snaga od napada na područje Bihaća koje se nalazilo u srpskom okruženju. U zimu 1994. hrvatske su postrojbe izbile na Dinaru, čime se Knin našao u dometu njihova topništva. Zauzimanjem Bosanskog Grahova i Glamoča u zapadnoj Bosni krajem srpnja 1995. hrvatske su snage presjekle glavnu komunikaciju preko koje je Knin održavao vezu sa Srbijom. Nakon tih hrvatskih vojnih uspjeha u Kninu je zavladała panika jer se znalo da će uskoro uslijediti novi hrvatski napad.

Operacija Oluja

Završna vojno-redarstvena operacija Hrvatske vojske, kodnog naziva Oluja, provedena je od 4. do 8. kolovoza 1995. i nanijela je konačan poraz srpskim snagama u Hrvatskoj. Započela je u 5 sati 4. kolovoza istodobnim napadom postrojbi Hrvatske vojske i specijalnih snaga MUP-a duž cijele 630 kilometara duge crte bojišnice, od Peručkog jezera na jugu do Jasenovca na istoku. Hrvatske snage na većini su pravaca probili neprijateljsku obranu koja se, u nemogućnosti dobivanja vojne pomoći od Beograda i bosanskohercegovačkih Srba, ubrzo potpuno raspala. Najveći uspjeh u operaciji postignut je u prijepodnevnim satima 5. kolovoza, kad su pripadnici 7. i 4. gardijske brigade HV-a oslobodili Knin. Zbog njegova strateškog i simboličkog značaja dan oslobođenja Knina u Hrvatskoj je proglašen *Danom pobjede* i *domovinske zahvalnosti*, a potom i *Danom hrvatskih branitelja*. Hrvatske postrojbe izbile su na međunarodnu granicu Hrvatske i BiH, gdje su se spojile sa snagama Petog korpusa Armije BiH, kojem su svojim djelovanjem omogućile prekid srpske opsade Bihaća. Time je spriječena nova humanitarna katastrofa u BiH i genocid nad Bošnjacima poput onoga u Srebrenici. Završetak operacije službeno je proglašen 7. kolovoza u 18 sati, no hrvatske snage nastavile su idućih dana vojne aktivnosti radi pretresa terena i slamanja ostataka snaga pobunjenih Srba.

”

Marko Vrcelj, načelnik artiljerije (topništva) Glavnog štaba Srpske vojske Krajine, piše o stanju u Kninu nakon početka Oluje.

Artiljerijska kanonada počela je u cijeloj Krajini. Sve je do u najsitnije detalje isplanirano. Svaki projektil i svaka artiljerijska vatra. (...) Najvažniji ciljevi u Kninu su: zgrada Glavnoga štaba, rezidencija predsjednika države, Sjeverna kasarna, kasarna Senjak i glavno raskrižje u Kninu. (...) Po kasarni padaju granate, ali treba imati i malo sreće da ti ne padne baš na glavu. (...) Sjedamo u golf i krećemo u neizvjesnost (prema Glavnom štabu). Granate i dalje padaju, ali nešto rjeđe. Dolazimo na raskrižje kod Dešlića. Granate su mnogo češće oko Glavnog štaba. Zaustavljam vozača i kažem

mu da se vrati u kasarnu, a ja ću dalje pješice. (...) Tražeći zaklon iza drveća, od drveta do drveta stižem u Glavni štab. Ulazim u zgradu i imam šta vidjeti. Dvije granate su pale na parking prostor između zgrada, eksplodirale i uništile cijeli vozni park Glavnog štaba. Mora da ih je neki dobar artiljerac smjestio baš ovdje.

Marko Vrcelj, Rat za srpsku krajinu 1991.-1995. (Beograd: Srpsko kulturno društvo Zora, 2002.), 212-213.

- Navedi zgrade koje napada hrvatsko topništvo u Kninu.
- Prosudi, napada li hrvatsko topništvo vojne ili civilne objekte?
- Je li topnička paljba precizna? Pronađi dio teksta koji govori o tome.

Operacija Oluja

- Usporedi područja koja su prije operacije Oluja držale hrvatske postrojbe s područjima koja su u isto vrijeme držale srpske postrojbe. Procijeni koje su bile prednosti hrvatske, a koje srpske strane, koje su im bile otežavajuće okolnosti. Objasni zašto.
- Navedi odašiljače koje je na početku operacije uništilo hrvatsko zrakoplovstvo. Procijeni koliko je to važno za daljnji tijek operacije. Objasni svoju procjenu.

- područja pod srpskim nadzorom uoči Oluje
- područja pod hrvatskim nadzorom uoči Oluje
- područje pod nadzorom Armije BiH
- područje pod nadzorom snaga Fikreta Abdića
- hrvatske snage oslobodile u srpnju 1995.
- glavni pravci hrvatskih napada u Oluji
- pravač povlačenja Srba u Oluji
- mjesta najžešćih sukoba u Oluji
- pokušaj srpskog protuudara
- odašiljači koje je uništilo hrvatsko zrakoplovstvo

✓ Željko Gašparović: Hrvatska vojska prelazi Savu kod sela Krapja u Lonjskom polju, u zoru 4. kolovoza 1995., HMDCDR

Fotografija je snimljena u djelokrugu Zapovjednog područja Bjelovar, koje je prije Oluje imalo zadaću čuvanja hrvatske granice na Savi. Uoči Oluje postrojbe na tom području dobile su zadaću da prijeđu Savu te da uz njezinu desnu obalu napreduju smjerom Jasenovac – Dubica. Nakon oslobođenja Dubice njihovo je napredovanje trebalo biti usmjereno prema Sunji i Sisku.

